

VILNIAUS UNIVERSITETO TEISĖS FAKULTETO AKADEMINĖ BENDRUOMENĖ DIDŽIŲJŲ SUKRĖTIMŲ METAIS (1940–1945)

Mindaugas Maksimaitis

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Teisės filosofijos ir istorijos katedros profesorius
socialinių mokslų habilituotas daktaras
Ateities g. 20, LT-08303, Vilnius
Tel. (+370 5) 2 71 46 97
El. paštas: tfk@mruni.eu

Straipsnyje apibūdinama iš Kauno Vytauto Didžiojo universiteto į Vilniaus universitetą 1940 metų pradžioje perkelta Teisės fakulteto profesūra ir studentija ir, panaudojus kai kuriuos naujai išaiškėjusius šaltinius, aptariami esminiai šios akademinės bendruomenės pokyčiai, įvykę per keletą pirmųjų metų ryšium su sovietine Lietuvos okupacija, su hitlerine ir su antrąja sovietine okupacijomis, kurių eigoje faktiškai neliko senosios profesūros, o vienas gausiausių ir jaunimo tarpe populiariausių fakultetų virto rekordiškai mažu akademinio vienetu.

The article pictures the professorate and students of Kaunas Vytautas Didysis University that have been transferred to Vilnius University in 1940. Based on certain newly discovered sources, the article describes essential changes to the academic community that have happened in relation to the Soviet occupation of Lithuania during the summer of 1940, Hitler's occupation during the summer of 1941 and the second soviet occupation in 1944. During these periods, old professorate has virtually disappeared, whereas one of the largest and most popular faculties among the young has become an especially small academic unit.

Įvadas

Viena iš sudėtingesnių, ypač dėl medžiagos stokos, problemų lietuviškojo Vilniaus universiteto Teisės fakulteto istorijoje yra jo akademinės bendruomenės formavimasis, sutapęs su didžiaisiais XX a. vidurio negandų ir politinių-socialinių lūžių metais. Apie šių sukrėtimų laikotarpio fakulteto žmones – profesūrą ir studentiją – išlikusių duomenų tėra nedaug, todėl ir esamoje literatūroje, skirtoje Vilniaus universiteto (VU) istorinei praeičiai, neišskiriant ir šio straipsnio autoriaus darbų, jie lieka savitame šešėlyje. Grįžti

prie šio klausimo paakino kai kurie naujai tapę žinomi šaltiniai, įliejantys į problemą papildomos šviesos.

Pirmiausia šiuo požiūriu paminėtina asmeniniame profesoriaus Juozo Bulavo archyve esanti medžiaga, susipažinti su kuria maloniai sudarė galimybę profesoriaus vaikaitis Viktoras Bulavas. Ačiū jam. Be dokumentų, atspindinčių kai kuriuos statistinius fakulteto veiklos duomenis, čia randamas ypač, mūsų manymu, įdomus vienuolikos puslapių rankraštis, datuotas 1943 m. sausiu – fakulteto veiklos nuo persikėlimo iš Kauno į Vilnių apžvalga,

adresuota fakulteto tarybai [27, lap. 1–6]. Nors, sprendžiant iš tarybos posėdžių protokolų, ši apžvalga joje nebuvo skelbta, o ir rankraštis likęs neužbaigtas, bet šioje medžiagoje esama nemažai vertingų duomenų ir pamąstymų apie vieną po kitos politinių lūžių inspiruotas personalo komplektavimo ir perkompaktavimo akcijas ir jose dalyvavusius žmones. Galima spėti, kad neužbaigtojo pranešimo autoriumi turėtų būti aktyvus aprašomų įvykių dalyvis, realus beveik viso aptariamo laikotarpio fakulteto vadovas docentas Stasys Žakevičius.

Sklandant esamus populiariausius Vilniaus universiteto istorijai skirtus veikalus, į akis krinta publikuotų duomenų apie 1940–1945 metų studentiją, apie baigusiuosius šį universitetą ir, skyrium imant, Teisės fakultetą, skurdumas ir spragų gausa. Pirmojo Vilniaus universiteto penkmečio baigusiujų statistikos teigia neturinti net universiteto Studijų direkcija, kurios metinių ataskaitų duomenimis paprastai operuojama [39, p. 268; 44, p. 101]. Tad, antra, skelbtuosius duomenis, konkrečiai apie okupacijų ir karo metų absolventų skaičių, šiame straipsnyje mėginama papildyti panaudojant nors ne tiesioginį, bet gana patikimą šaltinį – VU archyve saugomą „Vilniaus universiteto išpirktų diplomų knygą“, kurioje pasirašydavo 1940–1944 metais atsiimdami diplomus absolventai.

Remiantis šiais ir kai kuriais kitais šaltiniais, iš kurių neabejotinai vienas iš svarbiausių lieka fakulteto tarybos posėdžių protokolai [13], per esminius akademinės bendruomenės pokyčius, vykusius ryšium su juos lėmusiais 1940–1945 metų politiniais-socialiniais lūžiais, straipsnyje bandoma nušviesti itin sudėtingos Teisės fakulteto

Vilniaus universiteto sudėtyje veiklos pradžios – pirmųjų penkerių metų – vieną iš kertinių aspektų.

Apie Vilniaus universiteto Teisių fakulteto bendruomenę nepriklausomybės netekimo išvakarėse

Lietuvai atgavus Vilnių, remiantis Seimo 1939 m. gruodžio 13 d. priimtu Universitetų įstatymu [1], į atgaivinamą ir nuo šiol tapusį lietuvišku Vilniaus universitetą numatyta iš Vytauto Didžiojo universiteto perkelti Teisių ir Humanitarinių mokslų fakultetus su jų profesūra ir studentais. Šią valstybės nuostatą patikslino du tų pačių metų gruodžio 22 d. įstatymai: vienas jų panaikino galiojusį (1937 m.) Vytauto Didžiojo universiteto etatų įstatymą, šio universiteto Teisių fakultetui nustačiusį 21 vyresniojo ir 12 jaunesniojo mokslo personalo etatų, antras nustatė jau Vilniaus universiteto etatus, tarp kitų įvardydamas tą patį šio fakulteto mokslo personalo skaičių [2; 3].

Įstatymu nustatyto vyresniojo personalo skaičiaus Vytauto Didžiojo universitete realiai senokai neturėta: jo komplektavimą apsunkino žmonių, atitinkančių įteisintus kvalifikacijų pretendentams reikalavimus, stoka. Todėl, vykdant minėtuosius įstatymus, į Vilniaus universitetą perkeltųjų sąrašuose tebuvo 13 vyresniojo ir 22 jaunesniojo Teisių fakulteto mokslo personalo nariai [9, lap. 1; 10, lap. 2; 24, lap. 11–13]. Jų tarpe, neskaitant Teisių fakulteto sudėtyje veikusio Ekonomijos skyriaus keturių katedrų su 11 joms priskirtų mokslo personalo narių, likusiose devyniose – teisinio profilio – fakulteto katedrose iš viso turėjo dirbti 14 vyresniojo ir 8 jaunesniojo mokslo personalo nariai.

Pastariesiems etatams užimti perkeliamųjų į Vilniaus universitetą sąrašuose teisininkų tebuvo 8 vyresniojo ir 12 jaunesniojo mokslo personalo narių. Tai ordinariniai profesoriai Vacl. Biržiška, A. Janulaitis, M. Römeris ir A. Saengeris (pastarasis į Vilnių neatvyko), ekstraordinariniai profesoriai V. Stankevičius ir K. Šalkauskis, docentai T. Petkevičius ir A. Tamošaitis, privatdocentas D. Krivickas, vyr. asistentai K. Račkauskas, A. Penkaitis, V. K. Čepas, Vyt. Jurgutis ir S. Žakevičius, jaun. asistentai V. Valiukevičius, A. Plateris, F. Mackus, J. Smetona ir S. Tomonis, taip pat prie šių priskirtas kariškis majoras V. Bulvičius, dirbęs asistentu Valstybinės teisės katedroje ir studentams dėstęs karinį parengimą; sąrašuose taip pat figūravo neetatiniis lektorius K. Žalkauskas. Be jų, fakultete Vilniuje asistentu taip pat ėmė dirbti H. Lukaševičius, dar talkino neetatiniis lektorius Č. Butkys ir teismo medikas K. Oželis, laikinai ėmėsis neetatiniio lektoriaus pareigų Baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso katedroje¹.

Aiškliai stokojant vyresniojo mokslo personalo, dalis jam numatytų pareigų, panašiai kaip fakultetui dirbant Kaune, patikėta jaunesniajam personalui.

Tuo pat metu į Vilnių perkelta ir fakulteto studentija, kurios didžiąją dalį sudarė vakarykščiai Vytauto Didžiojo universiteto studentai, nors pasitaikė ir buvusio Stepono

Batoro universiteto auklėtinių [41, p. 131]. Dabar fakultete studijavo 569 studentai – 274 teisininkai ir 295 ekonomistai [43, p. 318]. Prisimenant, jog tų pačių mokslo metų rudenį Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakultete buvo 635 studentai (teisininkai ir ekonomistai) [43, p. 241], studentų Vilniaus universiteto Teisių fakultete dešimčia procentų sumažėjimą, atsižvelgiant ne tik į pakitusias gyvenimo sąlygas, bet ir į tai, kad dalis jų Kaune turėjo tarnybas, galima, ko gero, vertinti kaip pakankamai natūralų.

Vilniaus universitete Teisių fakultetas, ir toliau vadovaujamas dekanı prof. A. Janulaičio, darbą pradėjęs pavasario semestru, birželio viduryje Sovietų sąjungai ėmusis Lietuvos užgrobimo akcijos, visiškai užbaigti 1939–1940 mokslo metus ir išleisti pirmąją oficialią lietuviško Vilniaus universiteto teisininkų laidą nebeturėjo galimybių. Esamais duomenimis, Vilniaus universiteto Teisių fakultetą Lietuvos nepriklausomybės sąlygomis 1940 metais tesuskubo baigti 27 teisininkai [29, lap. 3]² (palyginti – 1939 m. VDU jų baigė 68 [43, p. 248]), pirmųjų lietuviško Vilniaus universiteto Teisių fakulteto baigimo diplomų jiems suspėta išduoti dar mažiau – vos aštuoniolika [22, lap. 99].

Ši Vilniaus universiteto Teisių fakulteto bendruomenė sutiko Lietuvai tragiškus 1940 metų vasaros įvykius, sovietinės valdžios buvo uzurpuota, jai primesta svetima tvarka, svetimos organizacijos ir veiklos taisyklės.

¹ Pastaraisiais metais publikuotoje neva 1940 m. Vilniaus universiteto teisininkų fotonuotraukoje (Alma Mater Vilnensis. Vilniaus universitetas fotografijose. Vilnius, 2004, p. 87; Alma Mater Vilnensis: Vilniaus universiteto istorijos bruožai. Vilnius, 2009, p. 770) per klaidą ar nesusipratimą iš tiesų yra 1932–1933 m. VDU Teisių fakulteto mokslo personalas (žr. Mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius, Fg 1-723), kurio tarpe, be kita ko, tebėra 1934 m. mirę prof. A. Jaščenka bei prof. P. Sokolovskis, 1938 m. – prof. P. Leonas.

² Iki paskutiniojo nepriklausomybės sąlygomis posėdžio 1940 06 13 fakulteto taryba buvo sankcionavusi diplomų išdavimą 25 absolventams [13, lap. 2, 11, 21, 28].

Profesūros sovietizacija, desovietizacija ir pakartotinė sovietizacija

Keliantis į Vilniaus universitetą, Teisių fakulteto Ekonomijos skyrius jau buvo visiškai pribrendęs virsti atskiru akademinio vienetu, bet tam trukdė finansiniai sunkumai. Esama duomenų, kad, prasidėjus Lietuvos įjungimo į Sovietų sąjungos sudėtį akcijai, laukiant neišvengiamų būsimų aukštojo mokslo reformų, veiklesnieji Teisių fakulteto personalo nariai Kaune 1940 m. rugpjūtyje įvykusiame neoficialiame tarybos posėdyje suformulavo nuostatą pasinaudoti jomis ir veikiančio Teisių fakulteto bazėje siekti atskirų Teisės mokslų ir Ekonomikos mokslų fakultetų steigimo [27, lap. 2]. Į šį pageidavimą besiformuojančios sovietinės valdžios atsiliepta stebėtinai operatyviai, jei tai apskritai buvo reakcija į akademinės bendruomenės pasiūlymą.

Paaikškėjo, kad numatomas buvusiojo Teisių fakulteto išskaidymas susijęs su grėsme jam būti visai palaidotam – Lietuvos SSR Teisingumo liaudies komisariate imtas regzti planas universitetinio fakulteto vietoje, pagal plačiai Sovietų sąjungoje paplitusią schemą, teisininkų respublikai rengimą sutelkti prie šio komisariato sumanytame steigti atskirame Teisės institute [27, lap. 2–3]. Laimei, gyvybingesnė buvo tradicinio universitetinio fakulteto idėja, todėl 1940 m. rugsėjo 3 d. Lietuvos SSR Liaudies komisarų tarybos (LKT) nutarimu [4] paskelbta, jog Vilniaus universitete Teisių fakulteto vietoje „leista pradėti veikti“ naujai steigiamam Teisės (skyrium nuo Ekonomikos) mokslų fakultetui, rengsiančiam jau vien teisininkus, o rugsėjo 11 d. senasis Teisių fakultetas, į kurį, kaip į politinį, žvelgta su tam tikru nepasiti-

kėjimu, tos pačios LKT nutarimu paskelbtas suspenduotu ir tuo pagrindu visi jo mokslo personalo nariai nebeeinančiais pareigų [24 lap. 49–50].

Teisiškai sankcionuotas senojo fakulteto veikimo sustabdymas ir su tuo siejamas mokslo personalo atleidimas reiškė, kad jo nariai į naująjį fakultetą turėjo būti skiriami naujai, sudarant sąlygas, be formalaus senosios profesūros atleidinėjimo, dangstantis paprasčiausiu naujai steigiamo fakulteto mokslo personalo komplektavimu, atlikti radikalų jo „valymą“ ir atnaujinimą. Tai fakultetui turėjo kelti naujas grėsmes, juolab kad, ignoruojant visuotinai pripažintą tvarką mokslo personalo asmeninės sudėties mokslinių kvalifikacijų ir apskritai tinkamumo klausimą spręsti patiems mokslininkams, galutinis žodis šiame reikale rugsėjo 6 d. LKT nutarimu buvo patikėtas valstybės valdymo institucijoms – švietimo liaudies komisarui, vyresnįjį mokslo personalą paskui dar tvirtinant LKT, o bendrieji reikalavimai naujai steigiamų fakultetų profesūrai, tiesa, pritariant pačiam stokojančiam reikiamas kvalifikacijas atitinkančių pretendentų fakultetui [26, lap. 1–3], buvo liberalizuoti – leista kviesti „žinovus“, nebūtinai atitinkančius buvusius įsakmiai nustatytus kvalifikacinius reikalavimus [5].

Vadovaudamasis pakeistu universiteto statutu, Teisės mokslų fakulteto dekanu nuo 1940 m. rugsėjo 1 d. švietimo liaudies komisaras paskyrė prieš keletą metų (1933–1935) jau šiame poste dirbusį teisininką ir bibliografą V. Biržišką [24, lap. 55]: jau perkeltas į naujai įsteigtą Humanitarinių mokslų fakulteto Bibliologijos katedrą, bet, ilgamečių kolegų teisininkų primygtinai prašomas, šiomis ypač sudėtingomis aplinkybėmis garbusis profesorius (priminsime – to meto Vilniaus

universiteto rektoriaus M. Biržiškos brolis) juto pareigą, net neužimdamas šio fakulteto etato ir su fiksuota teise jame nedėstyti, priimti atsakingą vadovavimo fakultetui našta. Fakultete taip pat įsteigta prodekano pareigybė ir juo paskirtas nuo 1933 m. fakultete dirbęs asistentu žinomas patriotinių nuostatų žmogus doc. S. Žakevičius [13, lap. 29; 15, lap. 39]. Šie paskyrimai būsimų pertvarkymų išvakarėse pagrįstai laikyti dideliu fakulteto laimėjimu, iš tiesų sudariusiu sąlygas amortizuoti sovietų valdžios pastangas.

Naują tvarka pirmiausia buvo paskirtas steigiamo Teisės mokslų fakulteto branduolys, sudarytas šalia dekanų ir prodekano iš A. Janulaičio, M. Römerio, V. Stankevičiaus ir T. Petkevičiaus. Į branduolį taip pat pateko naujai docentų į universitetą įvestas jo „politinis vadovas“ J. Bulavas [27, lap. 4], greitai pakylėtas dar ir į universiteto prorektorius.

Fakulteto dekanas V. Biržiška ir branduolys negailėjo jėgų daryti visa, kad kiek galima išsaugojus nelengvai nepriklausomybės metais kurtą ir puoselėtą lietuvišką teisės mokslų židinį ir jo personalą. Pirmasis ir vienintelis branduolio, laikinai prilyginto fakulteto tarybai, posėdis, vykęs 1940 m. rugsėjo 16 d. [13, lap. 29], po preliminarų sudėtingo derinimo su atitinkamomis politinėmis institucijomis „parinko“ personalo narius ir nutarė pristatyti juos tvirtinti švietimo liaudies komisariui.

Pasirėmus fakulteto branduolio nutarimu, iš buvusio mokslo personalo, greta branduolio narių, paskirti D. Krivickas, Vyt. Jurgutis, V. K. Čepas, K. Račkauskas, A. Plateris, S. Tomonis [24, lap. 52, 56, 57, 58, 95 ir kt.]. Tiesa, kai kurie šių paskyrimų pavyko gan sunkiai, kai kurie visai nepavyko – ne-

susitarta dėl K. Šalkauskio, V. Bulvičiaus, Č. Butkio, F. Mackaus, V. Valiukevičiaus, nepaskirtas ir docentų išrinktas naujas žmogus L. Natkevičius [27, lap. 4–5], ką jau kalbėti apie tai, kad naujojo fakulteto mokslo personalo sąrašė trūko paskutiniojo nepriklausomos Lietuvos teisingumo ministro docento A. Tamošaičio, liepos 12 d. NKVD areštuoto ir nukankinto kalėjime, taip pat į Vakarus pasitraukusių asistentų – Respublikos prezidento sūnaus J. Smetonos ir nepriklausomybės metais ėjusio aukštas valstybės pareigas K. Žalkausko.

Į kita tiek likusių neužimtų Teisės mokslų fakulteto mokslo personalui skirtų vietų su nerimu laukta naujų žmonių: būta didelio pavojaus, kad jie, sudarydami ženklią fakulteto personalo dalį, nepaverstų jo bolševikinės propagandos įrankiu, mažai ką bendra turinčiu su rimta aukštojo mokslo įstaiga. Tad dėta daug pastangų, kad į likusias etatines vietas žmonės būtų ne primetami, o parenkami tokie, kurie šiuo negandų laikotarpiu, atvirksčiai, „įeidami į fakultetą jį sustiprintų tiek tautiniu, tiek moksliniu atžvilgiu“ [27, lap. 4].

Fakultetui pavyko pasiekti, kad į jo mokslo personalo sudėtį būtų įtrauktas žymus Lietuvos teisės istorikas, jau dirbęs neetatiniu lektoriumi Humanitarinių mokslų fakultete, paskutiniaisiais nepriklausomybės metais buvęs Valstybės tarybos nariu, K. Jablonskis. Sėkmingas buvo vienu iš stipriausių Vyriausiojo tribunolo teisėju apibūdinamo S. Baltūsio ir Vilniaus apygardos teismo teisėjo J. Liūdžiaus („dekanas Biržiškos dėka“ [37, p. 79]) įdarbinimas fakultete. Į jauniesniojo mokslo personalo gretas fakultetas stengėsi parinkti patriotiškai nusiteikusius gabius jaunos teisininkus, žinomus dar iš

studijų laikų, tikintis, kad ir ateityje jie bus tinkami mokslo darbui. Tai buvo D. Gruodis, M. Krygeris, A. Žiurlys, taip pat teismo medikas V. Kauza. Neetatinio lektoriaus pareigoms lietuvių kalbai dėstyti priimtas A. Valaitis.

Be šių, jau ne fakulteto iniciatyva, docentu buvo paskirtas teisingumo liaudies komisaras P. Pakarklis, Aukščiausiojo teismo pirmininko pavaduotojas E. Medžys, taip pat dirbę kitą praktinį teisinį darbą P. Armalis, A. Klimka, S. Paltanavičius.

Negalima nepripažinti, kad ir pastarieji paskyrimai pasirodė esantys pakankamai sėkmingi – visi šie žmonės fakulteto istorijoje paliko teigiamą gilesnį ar mažiau pastebimą pėdsaką, neišskiriant jau minėto J. Bulavo. Teisingiau – ypač jis, pagal einamas pareigas ir sovietinėse sferose turėtą pasitikėjimą disponuodamas didesnėmis galimybėmis, jau anuomet nekart gelbėjo universitetą (ir, be abejonės, fakultetą) iš beveik beviltiškos padėties ir galimų nemalonumų [33, p. 771].

Tuo pat metu, bent laikinai, fakultetui pavyko išvengti kai kurių mėgintų jam primesti aiškiai nepageidautinų žmonių – respublikos prokuroro V. Niunkos ir kitų [27, lap. 5] – paskyrimo.

Aktyvios fakulteto pastangos daryti įtaką parenkant kandidatus į mokslo personalą neliko sovietinių funkcionierių nepastebėtos ir atitinkamai neįvertintos. Dėl viso to, dėl fakulteto pozicijos ir aiškaus ne tik jo mokslo personalo, bet ir studentų teisininkų (ypač aukštesniųjų kursų) pasyvumo sovietinės santvarkos ir marksistinės ideologijos atžvilgiu fakultetas aiškiai buvo laikomas nepatikimu, jam rimtai priekaištauta ir teigta, kad jis esąs sukomplektuotas tik vienerių

metų bandomajam laikotarpiui. Buvę „girdėti, kad naujiems 1941/1942 mokslo metams fakultetas būsiąs iš pagrindų pertvarkytas“ ir tai davė pagrindą atitinkamoms prognozėms: „Lengva spėti, kuria kryptimi būtųėjusi ši reforma, prisiminus įsteigtą Kaune prie Teisingumo Liaudies Komisariato teisės mokyklą, jos vadovybę, personalą ir patį dėstymą“ [27, lap. 5–6] (apie šią teisės mokyklą, deja, nieko konkretesnio šiandien nėra žinoma).

Apie fakulteto darbuotojų mokslo srityse turėtą autoritetą kalba faktas, jog net trys iš jų – V. Biržiška, A. Janulaitis ir M. Römeris – 1941 m. steigiantis Lietuvos mokslo akademijai buvo renkami jos akademikais (M. Römerio juo tvirtinti neleido partijos funkcionieriai [34, p. 557]).

Naujus iššūkius fakulteto gyvenimui pateikė 1941 metų vasarą prasidėjusi nacių okupacija ir ryšium su tuo įvykdyta Vilniaus universiteto desovietizacija.

Antisovietinių sukilėlių sudaryto Vilniaus miesto ir sritys Piliečių komiteto švietimo reikalų valdytojo J. Vaičiaičio, suderinus su vokiečių okupacine civiline administracija, 1941 m. liepos 26 d. įsakymas atkūrė buvusį iki 1940 m. birželio 15 d. universiteto statusą [44, p. 258] ir leido jam atnaujinti veiklą vėl pagal Vytauto Didžiojo universiteto statutą. Tik nemėginta skyrium veikiančių Teisės ir Ekonomikos mokslų fakultetų vėl jungti į vieną.

Neapsieita be naujo mokslo personalo valymo. Iš pareigų nuo birželio 22 d. atleisti J. Bulavas, E. Medžys ir pasitraukęs į Sovietų sąjungos gilumą P. Pakarklis [11, lap. 43], liepos 15 d. šis sąrašas papildytas P. Armaliu, A. Klimka, S. Paltanavičiumi – į fakultetą pakviestaisiais sovietų valdžios iniciatyva, taip pat J. Liūdžiumi, S. To-

moniu, A. Žiurliu ir fakulteto veteranu V. Stankevičium [12, lap. 8] (pastarasis netrukus sugražintas). Spalyje apie pasitraukimą pareiškė S. Baltūsis [12, lap. 21]. Iš fakulteto dekanu pareigų V. Biržiška perkeltas į Humanitarinių mokslų fakultetą, vėliau į VDU Filosofijos fakultetą [12, lap. 50] (dekanu paskirtas S. Žakevičius). Politinėse sferose dėta pastangų atleisti M. Römerį, vokiečiams neįtikusį už vaidmenį Hagos tarptautiniame tribunole 1932 metais, pralaimint jų pačių inicijuotą bylą dėl Klaipėdos krašto statuto interpretavimo, ir už 1939 metais publikuotą neva Hitlerį įžeidžiantį Klaipėdos krašto praradimui skirtą jo mokslinį straipsnį [34, p. 557; 35, p. 663]. Pasitenkinta bent tuo, jog antrą kartą išrinktas į Mokslų akademiją, jis ir vėl nebuvo į ją įleistas [34, p. 557].

Fakulteto „nusovietinimas“, buvusio švietimo generalinio tarėjo pavaduotojo A. Rukšos pripažinimu, vietomis buvęs net per daug radikalus, „revoliucinis“ [40, p. 233].

Prie likusių fakulteto personalo narių (V. K. Čepo, D. Gruodžio, K. Jablonskio, A. Janulaičio, Vyt. Jurgučio, V. Kauzos, D. Krivicko, T. Petkevičiaus, A. Platerio, K. Račkausko, M. Römerio, V. Stankevičiaus, S. Žakevičiaus) sugražinus sovietmetyje išguituosius K. Šalkauskį, H. Lukaševičių, F. Mackų ir V. Valiukevičių, ūgtelėjo veteranų skaičius. Priimta keletas naujų mokslo personalo narių iš jau žinomų teisininkų ir jaunimo: į fakultetą sugrįžo iki 1935 metų jame dirbęs prof. A. Tumėnas, iš VDU Teologijos fakulteto į Vilniaus universiteto Teisės mokslų fakultetą perkeltas docentas P. V. Raulinaitis, pradėjo dirbti L. Natkevičius, B. T. Dirmeikis, K. Garmus, M. Mackevičius, A. Patackas, į mokslo

personalą pervesti sovietmečių dirbę katedrų laborantais A. Šimkus, V. Urbonas ir V. Zubkevičius.

Pažymėtini mokslo personalo kvalifikacijos poslinkiai: asistentai H. Lukaševičius ir B. T. Dirmeikis fakulteto taryboje 1942 m. birželio 2–3 d. sėkmingai (*cum laude*) apgynė daktaro disertacijas „Pavainikai civiliniuose įstatymuose“ ir „Tuštininiai pasižadėjimai vekseliuose“ [13, lap. 107–108, 114].

Pertvarkytas fakultetas funkcionavo iki 1943 m. kovo 17 d., iki universiteto uždarymo.

Šiurkštūs personalo perstumdymai tuo nesibaigė. Ypač drastiški jie buvo fakultetą atgaivinus – atsiliepė ne tiek užtrukęs karas, kiek atnaujinta sovietinė okupacija.

Aukštųjų mokyklų darbas Lietuvos TSR LKT nutarimu atnaujintas 1944 m. spalio 10 d. [6]. Tuomet paaiškėjo skaudžios Teisės mokslų fakulteto netektys. Vengdami tapti bolševikinių represijų aukomis arba nenorėdami dirbti sovietinei valdžiai, į Vakarus pasitraukė net pusantros dešimtys buvusių fakulteto mokslo personalo narių, jų tarpe V. Biržiška, Č. Butkys, V. K. Čepas, D. Krivickas, A. Plateris, K. Račkauskas, V. Stankevičius, A. Tumėnas ir S. Žakevičius, fakultete dirbę dar iki 1940 metų vasaros įvykių [38, p. 1]. Į fakultetą nebegrįžo A. Janulaitis: trumpai padirbėjęs Kauno universiteto Istorijos filologijos fakultete, sovietiniam saugumui susidomėjęs jo praeities veikla, jis buvo priverstas atsisakyti pedagoginės veiklos [8, lap. 2, 28; 25, lap. 1, 3].

Pirmajame Teisės mokslų fakulteto tarybos posėdyje, vykusiame 1944 m. spalio 17 d., dalyvavo fakulteto laikinuoju dekanu paskirtas prof. K. Jablonskis bei pirmosios

sovietinės okupacijos metais jame jau dirbė J. Bulavas, Povilas Pakarklis, E. Medžys, taip pat K. Šalkauskis. Šiame posėdyje aptarti galimi kiti fakulteto mokslo personalo nariai: tai įvairiais metais fakultete jau dirbė P. Armalis, K. Garmus, V. Valiukevičius, V. Zubkevičius ir numatomi į jį kviesti Z. Balevičius, J. Blieka, Petras Pakarklis, O. Ruželytė, J. Žeruolis [19, lap. 5].

Į daugumą Vytauto Didžiojo universitetą baigusiu teisininkų, juolab į senąją Teisių fakulteto profesūrą, iš viršaus buvo žiūrima su nepasitikėjimu ir įtarumu, anuliuotas pasitraukusio į Vakarus V. Biržiškos išrinkimas Mokslų akademijos akademiku oficialiai (K. Šalkauskio išrinkimo vokiečių okupacijos metais Akademijos nariu-korespondentu faktas buvo visiškai ignoruojamas).

Trečią kartą per ketverius metus perkratyti fakultete ketino dirbti jau tik penki profesoriavimą pradėję nepriklausomoje Lietuvoje veteranai, bet jau artimiausiu laiku juos palietė represijos: 1945 m. vasario 2 d. areštuotas prof. Vyt. Jurgutis, tą patį metų spalio 2 d. – prof. T. Petkevičius. Greitai dingo Civilinės teisės ir civilinio proceso katedros asistentas V. Valiukevičius. Nervinės įtampos ir karo nepriteklių vasario 22 d. neatlaikė profesorius M. Römerio širdis.

Taip jau paskutiniųjų karo metų pabaigoje iš senosios profesūros fakultete teliko vienas prof. K. Šalkauskis. Bet, prasidėjus intensyviai senosios mokslinės inteligentijos gūjimui, ir jis imtas įnirtingai užsipuldinėti už „buržuazinį objektyvizmą ir apolitiškumą“, ideologinio pobūdžio klaidas, nepakankamą įsitraukimą į studentų auklėjamąjį darbą, kitas nuodėmes [16, lap. 26; 17, lap. 45; 20, lap. 4–5, 16, 19; 32] ir 1950 m. rugsėjo

1 d. atleistas iš universiteto [18, lap. 171]. Senosios lietuviškojo Vilniaus universiteto (1940 m. pradžios) teisininkų profesūros nebeliko.

Didžiųjų negandų metų fakulteto studentija ir absolventai

Studentų kontingentas Vilniaus universiteto Teisės mokslų fakultete, baigiantis 1940 metų vasarai, sovietinės valdžios sąlygomis komplektuotas naujai. **Pirmą kartą universiteto istorijoje jame buvo sudaryta speciali studentų priėmimo komisija, turėjusi parinkti politiniu ir socialiniu atžvilgiu sovietinei santvarkai tinkamiausius pretendentes, „pirmiausia iš darbininkų, valstiečių, darbo inteligentų vaikų“.** Ši komisija Teisės mokslų fakultetui rekomendavo tinkamiausiais įvertintus 204 žmones [44, p. 12]. Esama duomenų, kad 107 pretendentų prašymai buvo atmesti [30]. Studentų priėmimas nenutrauktas, ir rudens semestro pabaigoje fakultete studijavo jau 303 žmonės, iš jų 53 baigiamajame kurse [31, p. 20–21] (pagal kitus duomenis 1940–1941 mokslo metais studijavusiųjų fakultete skaičius buvo pasiekęs 492 [44, p. 96]). Tiesa, dėl įvairių priežasčių esant neįprastai dideliame studentų judėjimui, pavasario semestre šis skaičius sumažėjo iki 254 [28]. Kitais mokslo metais į pirmą kursą numatyta priimti 130 studentų [44, p. 16], užsimojus pretendentes organizuoti stojamuosius gimtosios kalbos ir SSRS konstitucijos egzaminus [7, lap. 3].

Ir vėl, tik šįsyk dėl prasidėjusio Sovietų sąjungos ir Vokietijos karo, visiškai užbaigti 1940–1941 mokslo metus ir išleisti sovietmečio Vilniaus universiteto teisininkų laidą nepavyko, bet, pagal kai kuriuos turimus

duomenis, per šiuos metus universitetą baigė 38 teisininkai [29, lap. 3]. „Išpirktų diplomų“ knygos duomenimis, per šį laikotarpį išduoti 33 fakulteto baigimo diplomai [22, lap. 99–100].

Nacių okupacijos metais studentijos kompleksavimas susidūrė su naujais išbandymais. Vykstant karui gerokai pasunkėjus materialinėms sąlygoms ir okupantams ėmus jaunimą gaudyti darbo prievolei, nemažai studentijos, ypač kilusios iš kaimo, buvo priversta nutraukti studijas. O čia dar okupacinės valdžios reikalavimu prasidėjo plataus masto studentų sudėties valymai pagal tautinį požymį: jau 1941 metų rudenį neliko studentų žydų (keturiasdešimt jų rugsėjo 19 d. buvo išbraukti iš studentų skaičiaus) ir dalies lenkų – spalio 24 d. jų pašalinta 18, paskutiniai vienuolika – 1942 metų kovą [36, p. 213]. Okupacinei administracijai nusištačius, kad teisininkų, kaip ir daugumos kitų specialistų, rengimas karo sąlygomis esąs ne tik neaktualus, bet vertintinas kaip prabanga, kliudyta komplektuoti pirmą kursą, dėl to 1941–1942 mokslo metais I–II semestrų studentiją oficialiai tesudarė vieni hospitantai (rudens semestre jų buvo 30, pavasario – 24) [28], nuo okupacinės valdžios nuslėpę savo turimus brandos atestatus.

Visos šios aplinkybės atsiliepė ir bendram fakulteto studentų skaičiui: 1941 m. rudens semestre jų sumažėjo kuone perpus – bestudijavo 141, 1942 metų pavasarį liko vos 118 [28; 36, p. 214].

1942 metų kovą universitete gautu okupacinės administracijos pranešimu, Teisės mokslų ir kai kurie kiti fakultetai, pasibaigus pavasario semestriui, apskritai turėjo būti uždaryti [42, p. 259], ir tik visuomenės protesto akcijų dėka pereita prie ne tokio tiesmuko

ir brutalaus aukštųjų mokyklų likvidavimo: paskelbta, jog gimusieji 1920–1924 metais abiturientai nuo rudens į universitetą galės būti priimami tik po metinės reicho darbo prievolės ar tarnavę vokiečių karinėse formuotėse arba dirbantys krašto ūkiui reikalingose įmonėse, tikintis, kad dėl to pirmakursių universitete apskritai neliks [40, p. 238, 260]. Tačiau universitetas ir šįsyk išliko, pirmakursiai – taip pat.

Priešingai prognozėms, atsitiko neįtikėtinas dalykas: tą rudenį pirmakursių auditorija buvo užpildyta. Okupantų reikalavimas apeitas, į pirmakursių ir aukštesnių kursų studentų gretas gausiai įsiliejus vyresnio amžiaus tarnautojams, čia atėjusiems universitetui ir lietuvių visuomenei pakvietus, stojimą į universitetą paskelbus patriotine tautiečių pareiga [23, lap. 296, 297]. Lapkrityje fakulteto taryba patvirtino septyniasdešimties žmonių 1942 m. rudens I semestro studentų ir laisvųjų klausytojų sąrašą ir įgaliojo dekaną dar tęsti jų priėmimą [13, lap. 122, 126]. J. Bulavo duomenimis, Teisės mokslų fakultete vien I–II semestrų klausytojų skaičius tais mokslo metais buvo šoktelėjęs net iki 117 (universiteto „Studentų priėmimo registracijos žurnale“ [21] randame net 128 priimtųjų pavardes), gausesni tapo ir vyresnieji kursai – fakultete studijavo 245 asmenys [28].

Nelauktas studentų skaičiaus išaugimas neabejotinai buvo didelis laimėjimas, tačiau, kaip netrukus paaiškėjo, tik laikinas. Žlungant okupantų siekiams į savo karinę avantiūrą įtraukti Lietuvos vyrus, fakultetas kartu su visu universitetu ir kitomis Lietuvos aukštosiomis mokyklomis, kaip žinoma, okupacinės valdžios 1943 m. kovo 17 d. tapo uždarytas [45, p. 239].

Nepaisant trukdymų, vokiečių okupacijos metais iki 1942 metų birželio fakultetą baigė 61 teisininkas [29, lap. 3]. „Išpirktų diplomų“ knygos duomenimis [22, lap. 100–101], 1941 metų rudens semestro laikotarpiu Teisės mokslų fakulteto baigimo diplomai išduoti 21 žmogui, 1942 metų pavasario semestrą – 16.

Literatūroje esama teiginio, kad iš viso 1940 m. sausį – 1942 m. gegužę Vilniaus universiteto diplomus gavo 111 Teisės mokslų fakulteto absolventų [40, p. 245]. Šis emigracijoje skelbtas skaičius yra kiek didesnis už „Išpirktų diplomų“ knygos duomenis. Bet pastarojoje knygoje įregistruoti dar 179 absolventai teisininkai, atsiėmę diplomus 1942-ųjų rudenį ir vėliau, iki 1944 m. birželio 30 d., iš to skaičiaus 57 – jau po universiteto uždarymo 1943 metų kovą [22, lap. 101–104].

Šis faktas, kad diplomus „išpirkusių“ absolventų registracija knygoje praktiškai nutrūksta tik su vokiečių okupacijos pabaiga, vadinasi, apimdama netgi laikotarpį, kai universitetas jau daugiau nei metus buvo uždarytas, rodo, jog diplomų atsiėmimo laikas, atsižvelgiant į laikmečio sąlygas, dažnokai, be to ir gana ženkliai vėluodamas, tuomet nesutapo su universiteto baigimu. Teisės ir kitų fakultetų baigimo diplomų 1940–1944 metais atsiėmimo („išpirkimo“) laikas karo ir okupacijų metais nebuvo siejamas su mokslo metų pabaiga ir praktiškai vyko nuolat, nesilaikant įprasto studijų režimo ir su tuo susijusio „sezoniškumo“. Negana to, 1942 metų pavasarį taryba numatė priemonės „fakulteto baigimui palengvinti“ (profesūra įpareigota priimti egzaminus studentui patogiu metu, egzaminu vietoje iš kai kurių dalykų leista tenkintis įskaita, išlaikytas

baudžiamosios teisės bendrosios dalies egzaminas galėjo atstoti viso šios teisės dalyko egzaminą ir kt.), remta studentų iniciatyva spartinti studijas [13, lap. 74–75, 105–106, 109], neliko tradicinių absolventų laidų, juolab organizuoto diplomų jiems įteikimo – diplomai paprasčiausia buvo išduodami nuolat, taikantis prie asmeninių kiekvieno, įgijusiojo į juos teisę, galimybių.

Iš viso anais tautai lemtingais 1940–1944 metais, iki antrosios sovietinės okupacijos pradžios, Vilniaus universiteto baigimo diplomai buvo išduoti 267 teisininkams. Žinoma, kažkokia absolventų dalis dėl įvairiausių priežasčių, įmanomų ypač tokių kataklizmų sąlygomis, galėjo neturėti sąlygų jų atsiimti, todėl studijas baigusiujų ir teisininko kvalifikaciją fakultete įgijusiųjų, tikėtina, galėjo būti ir kažkiek daugiau.

Beje, diplomai absolventams buvo išduodami fakulteto tarybai priėmus atitinkamą nutarimą, o tai tuomet buvo daroma beveik kiekviename, apskritai retokai vykstančiame, posėdyje, neteikiant kiek pastebimos reikšmės net tarp kai kurių jų įvykusiems valdžios, okupanto asmenyje, pasikeitimams. Pagal šiuos duomenis tegalima konstatuoti, kad nuo 1940 m. sausio 1 d. iki 1942 m. gruodžio 15 d., kuomet nutrūksta tarybos posėdžių protokolai, taryba nutarė išduoti 180 fakulteto baigimo diplomų. Atsižvelgiant į tai, kad absolventų skaičius nuo 1942 metų pavasario ėmė akivaizdžiai didėti (net pusės visų tų diplomų išdavimą taryba sankcionavo per paskutiniuosius nepilnus aštuonius mėnesius), suprantamas ir gerokai šį skaičių viršijęs bendras „išpirktų“ diplomų skaičius.

Prasidėjusios antrosios sovietinės okupacijos metais atgaivinto Vilniaus universiteto

Teisės mokslų fakultetas, ne tik dėl sudėtingų užtrukusio karo ir pokario aplinkybių bei gerokai pasunkėjusių materialinių sąlygų, sumažėjusio vidurines mokyklas baigusių abiturientų skaičiaus, jaunimo išitraukimo į rezistencinį judėjimą, bet ir dėl politizuojamos teisininko specialybės svetimųjų okupuotame krašte nepopuliarumo, komplektuodamas studentų kontingentą susidūrė su rimtais, anksčiau nepatirtais sunkumais. 1944–1945 mokslo metais fakultete testudijavo rekordiškai mažas studentų skaičius – 96 (du su puse karto mažiau nei 1943 m. uždarančiam universitetą), nepadaugėjo jų – liko 94 – ir kitais, pirmaisiais pokario metais. Per šimtą fakulteto studentų skaičius persirito tik 1946–1947 mokslo metais [44, p. 96]. Studentų kontingento komplektavimą trukdė ir jiems apskritai, ir ypač teisininkams sovietų valdžios kelti socialinės kilmės ir politinio patikimumo reikalavimai.

Panaši padėtis buvo ir su studijas baigiančiaisiais: pirmieji penki sovietinio pavyzdžio Vilniaus universiteto baigimo diplomai teisininkams teišduoti 1946 metais, t. y. antrųjų mokslo metų pabaigoje, kiti trys – dar po metų pertraukos, tik 1948 metais. Atkreiptinas dėmesys, kad šiais pirmaisiais pokario absolventais buvo ne vien itin negausūs natūraliai nesusėję užbaigti anksčiau pradėtų studijų, bet ir jau diplomuoti žmonės, verčiami sovietiniais pakeisti jų

turimus, bet nenorėtus pripažinti, vokiečių okupacijos metų to paties universiteto baigimo diplomus. Net 1949 metais, kai baigėsi penktieji 1944–ųjų pirmakursių studijų metai, teišduota dešimt diplomų [44, p. 101].

Iš paminėtų skaičių plaukia, kad per pirmąjį fakulteto veiklos sovietinį penkmetį iš 96 pirmųjų (1944–1945) mokslo metų jo studentų studijas baigė vos aštuoniolika žmonių, t. y. mažiau nei 20 procentų.

Susigrąžinti turėtų patrauklumą ir vėl tapti pilnakrauju akademinu vienetu, fakultetui prireikė ne vienerių metų.

Išvada

Menkai tepakitusia tvarka ir sudėtimi iš Kauno į kuriamą lietuvišką Vilniaus universitetą perkeltame Teisės fakultete įprastomis sąlygomis dirbta tik vieną nespėtą užbaigti semestrą. Per pirmuosius penkerius veiklos metus fakultetas išgyveno tris besikaitaliojančių okupantų inspiruotus esminius mokslo personalo ir studentų kontingento pertvarkymus, praktiškai ištaisai pakeitusius asmeninę bendruomenės sudėtį, bet nuolatinių aktyvių fakulteto ir jo vadovų pastangų daryti įtaką šiam procesui dėka išvengta profesūrai netinkamų ir dalykiškai tam nepasirengusių žmonių jam primetimo, sunkiai, bet pagal susiklostančias sąlygas palyginti sėkmingai komplektuotas studentų kontingentas ir tęstas specialistų rengimas.

LITERATŪRA

Teisės aktai

1. Universitetų įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1939, nr. 683/5078.
2. Vilniaus universiteto etatai. *Vyriausybės žinios*, 1939, Nr. 685-5103.

3. Vytauto Didžiojo universiteto etatų pakeitimas. *Vyriausybės žinios*, 1939, nr. 685-5104.

4. Dėl Vilniaus universiteto Teisės mokslų, Ekonomikos mokslų ir Medicinos fakultetų veikimo. In *Lietuvos TSR Vyriausybės nutarimų ir potvarkių rinkinys*, 1940, nr. 1.

5. *LTSR Liaudies komisarų tarybos 1940 09 06 nutarimo nuorašas* [rankraštis]. Asmeninis J. Bulavo archyvas.

6. LTSR Liaudies komisarų tarybos 1944 10 10 nutarimas. In *Lietuvos TSR Vyriausybės nutarimų ir potvarkių rinkinys*. 1944, nr. 1.

7. *Studentų priėmimo taisyklės*. Vilnius, 1941 [rankraštis]. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. R-856, ap. 1, b. 133.

Dokumentinė medžiaga

8. *Janulaičio A. kadru įskaitos ir tarnybos lapai* [rankraštis]. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 631, ap. 3, b. 262.

9. *Respublikos Prezidento aktas* [rankraštis]. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 631, ap. 3, b. 620.

10. *Švietimo ministro raštas* [rankraštis]. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 631, ap. 3, b. 796.

11. *L. e. Švietimo ministerijos valdytojo p. raštas* [rankraštis]. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. R-865, ap. 1, b. 40, lap. 43.

12. *Nacių okupacijos metų švietimo administracijos raštai* [rankraštis]. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. R-856, ap. 1, b. 1, b. 131.

13. *Teisės fakulteto tarybos 1940–1942 posėdžių protokolai* [rankraštis]. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. R-856, ap. 1 b. 416.

14. *Švietimo generalinio tarėjo įsakymas* [rankraštis]. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. R-856, ap. 2, b. 709.

15. *Žakevičiaus S. tarnybos lapas* [rankraštis]. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. R-856, ap. 2, b. 1146.

16. *Prorektorius pranešimas universiteto tarybos 1950 01 31 posėdyje* [rankraštis]. Vilniaus universiteto archyvas, f. R-856, ap. 2, b. 80.

17. *Vilniaus universiteto tarybos nutarimas dėl 1949/50 m. m. rudens semestro egzaminų rezultatų* [rankraštis]. Vilniaus universiteto archyvas, f. R-856, ap. 2, b. 80.

18. *Vilniaus universiteto rektorius 1950 07 06 įsakymas* [rankraštis]. Vilniaus universiteto archyvas, f. R-856, ap. 2, b. 84.

19. *Teisės fakulteto tarybos 1944–1949 m. protokolų knyga* [rankraštis]. Vilniaus universiteto archyvas, f. R-856, ap. 18, b. 1.

20. *Teisės fakulteto mokslo personalo 1950 01 19 ir 05 04 gamybinių susirinkimų protokolai* [rankraštis]. Vilniaus universiteto archyvas, f. R-856, ap. 18, b. 7.

21. *Studentų priėmimo registracijos žurnalas* [rankraštis]. Vilniaus universiteto archyvas

22. *Vilniaus universiteto išpirktų diplomų knyga* [rankraštis]. Vilniaus universiteto archyvas.

23. Römer M. *Dziennik*, t. 38 [rankraštis]. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 75–14.

24. *Vilniaus universiteto rektorius aktai* [rankraštis]. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 98-VU 14; VU 53.

25. *Janulaičio A. pareiškimų MA prezidentui ir Kauno VDU rektoriui nuorašai* [rankraštis]. Mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 267-2706.

26. *Aiškinamieji motyvai, 1940 08* [rankraštis]. Asmeninis J. Bulavo archyvas.

27. *Didžiai gerbiamieji fakulteto tarybos nariai* [rankraštis]. Asmeninis J. Bulavo archyvas.

28. *Studentų skaičius Vilniaus U-te Teisės mokslų fakultete 1940–1943 m.* [rankraštis]. Asmeninis J. Bulavo archyvas.

29. *Teisės mokslų fakulteto pateisinamieji motyvai. Priedas prie Teisingumo generalinio tarėjo 1942 03 rašto generalkomisariui* [rankraštis]. Asmeninis J. Bulavo archyvas.

30. *Vilniaus universiteto priimtų klausytojų, buvusių 1940 m. pavasarį ir nepriimtųjų 1940 m. rudens semestre, žiniaraštis* [rankraštis]. Asmeninis J. Bulavo archyvas.

31. *LTSR Vilniaus universiteto 1940/1941 mokslo metų tvarkaraščiai*. Vilnius, 1941.

32. Kasiulis P. Už bolševikinę kritiką ir savikritiką. *Tarybinis studentas*, 1950, nr. 4.

Specialioji literatūra

33. *Alma Mater Vilnensis: Vilniaus universiteto istorijos bruožai*. Vilnius, 2009.

34. BIRŽIŠKA, M. Prof. Mykolas Römeris. *Tremties metai*. Tübingen, 1947.

35. BIRŽIŠKA M. Vilniaus universitetas vokiečių okupacijos metais. In *Lietuvos universitetas 1579–1803–1922*. Chicago, 1972.

36. BULAVAS, J. *Vokiškųjų fašistų okupacinis Lietuvos valdymas (1941–1944 m.)*. Vilnius, 1969.

37. LIŪDŽIUVIENĖ, P. *Atsiminimai apie Juozą Liūdžių*. Chicago, 1961.

38. L. K. Lietuvos teisininkų likimas. *Teisininkų žinios*, 1954, nr. 7; 8.

39. MACHOVENKO, J., ir MAKŠIMAITIS, M. *Vilniaus universiteto Teisės fakultetas 1641–2007 metais*. Vilnius, 2008.

40. RUKŠA, A. Lietuvos universitetų istorija. IX. Lietuvos universitetai okupacijos metu. In *Lietuvos universitetas 1579–1803–1922*. Chicago, 1972.

41. *Vilniaus universitetas*. Vilnius, 1966.

42. *Vilniaus universiteto istorija 1579–1994*. Vilnius, 1994.

43. *Vilniaus universiteto istorija 1803–1940*. Vilnius, 1977.

44. *Vilniaus universiteto istorija 1940–1979*. Vilnius, 1979.

44. Vokiečių nepasisekusi mobilizacija ir jos padariniai dokumentų atšvaistėje. Iš anglų k. vertė B. Nemickas. *Aidai*, 1985, nr. 4.

THE COMMUNITY OF VILNIUS UNIVERSITY LAW FACULTY DURING THE PERIOD OF THE BIG DISTURBANCE (1940–1945)

Mindaugas Maksimaitis

S u m m a r y

The article pictures the community of Kaunas Vytautas Didysis University – professorate and students – that have been transferred to Vilnius University in 1940 after having worked for merely an incomplete semester.

Based on certain newly discovered sources, the article describes essential changes to the academic community that have happened in relation to the Soviet occupation of Lithuania during the summer of 1940, Hitler's occupation during the summer of 1941 and the second soviet occupation in 1944.

After having survived the first two reformations of the scientific staff and student body, due to the efforts of the active nucleus of the faculty to the personal constitution of the community, it was achieved that no unprepared people have been admitted to the staff of the faculty. The student body has been formed rather successfully, whereas the process of training the professionals has continued. The results speak for themselves – there have been 267 graduation diplomas

issued by the weakened Vilnius University during the essential years of 1940–1944 until the second Soviet occupation.

During the first years of the second Soviet occupation, the Law faculty of Vilnius University has lost 95 per cent of the previous professorate. One decade was sufficient for this professorate to disappear completely. During the years of 1944–1945 an unprecedented small number of students studied at the faculty – less than one hundred. This number has not increased during the following post-war year. The first five Soviet diploma were issued to the law graduates of Vilnius University in 1946, whereas the following three – in 1948. Once one of the best and most popular faculties among the young, the Law faculty of Vilnius University has become a dying academic unit.

It took a number of years for the Law faculty of Vilnius University to regain authority and resume from shock as a fully-fledged academic unit.

Įteikta 2010 m. rugsėjo 1 d.

Priimta publikuoti 2010 m. spalio 22 d.